

LIMBA NAȚIONALĂ, LIMBA LITERARĂ ȘI DIALECTELE TERITORIALE ¹

DE

PROFESOR A. S. CICOBAVA

Limba literară — în sens lingvistic — nu se numește numai limba operelor artistice, ci și limba studiilor științifice, a tratatelor politice, limba revistelor și a ziarelor.

Toate limbile naționale sunt limbi literare, dar nu toate limbile literare sunt limbi naționale. Limbi literare ca limba rusă, ucraineană, bielorusă, estonă, lituană, letonă, armeană, georgiană, azerbaidjană, uzbecă, cazahă, chirghiză, turcmenă, tadjică, moldovenească, cehă, polonă, bulgară, maghiară, română, germană, franceză, engleză, italiană, spaniolă, chineză, coreeană, japoneză, arabă și multe altele sunt limbi naționale. În aceste cazuri, noțiunile de « limbă națională » și limbă « literară » coincid. Dar limba literară poate fi și limba poporului (de exemplu limbile: avară, lacă, darghină, lezghină, tabasarană, eumică din R.S.S.A. Daghestan, sunt limbile literare ale popoarelor respective din Daghestan, dar acestea nu sunt încă limbi naționale. Aici noțiunile de limbă literară » și « limbă națională » nu coincid).

Limba literară devine limba națională comună când se formează națiunea. De multe ori, însă, limbile literare apar cu mult înainte de apariția națiunii; cele patru elemente de bază, necesare — după învățătura lui I. V. Stalin — pentru formarea națiunii (comunitate de limbă, de teritoriu, de viață economică și de structură psihică), nu apar în același timp: « . . . elementele națiunii — limba, teritoriul, comunitatea culturală, etc. — nu au căzut din cer, ci s'au creat treptat încă în perioada precapitalistă »².

¹ Din lucrarea *Vvedenie v iazîkcoznanie*, Moscova, 1952.

² I. Stalin, *Problema națională și leninismul*, Ed. P.M.R., 1949, p. 7.

Limba literară a unui popor, creată înainte de formarea națiunii corespunzătoare, ca limbă comună, servește ca factor unificator în viața poporului. Limba literară poate servi atât poporul, cât și națiunea în diferite perioade ale istoriei; însă în toate etapele de existență ale limbii literare legătura limbii literare cu dialectele teritoriale este de o importanță vitală. De aceea, trebuie să arătăm interdependența dintre limba literară și limba vorbită, adică legătura cu dialectele teritoriale.

Accastă legătură reciprocă poate fi exprimată pe scurt prin următoarele teze:

1. Limba literară este, de obicei, una singură. În orice caz, în orice limbă sunt mai multe dialecte (sau graiuri). Nu există limbă (chiar dintre cele mai puțin răspândite) în care să nu fie diferențieri dialectale. Limbile mult răspândite au o serie întregă de dialecte și zeci de graiuri. Varietatea vorbirii dialectale se opune limbii literare unice; unitatea limbii scrise constituie forța ei. Limba literară e chemată să fie limbă comună. Cu cât limba literară e mai monolitică, cu atât ea corespunde mai mult misiunii ei.

2. Limba literară se formează pe baza unui anumit dialect. Așa, de pildă, cum ne arată I. V. Stalin, la baza limbii naționale ruse a stat « graiul » din regiunea Kursk și Oriol. I. V. Stalin subliniază rolul dialectului din Sud (cu *akanie*) în formarea graiului moscovit, care constituie treapta de tranziție între dialectul sudic (cu *akanie*) și cel nordic (cu *okanie*), și, prin urmare rolul acestui dialect în formarea limbii literare, pentru care este caracteristic tocmai fenomenul de *akanie* și nu cel de *okanie*¹.

La baza limbii naționale ucrainiene stă dialectul din regiunea Poltava și Kiev². Limba literară georgiană s'a format pe baza dialectului principal din Georgia răsăriteană, dialectul cartlic (înafară de dialectul cartlic, cel cahetin este apropiat și el de noua georgiană).

Dialectul Romei a stat la baza limbii latine; dialectul atic la baza limbii grecești comune (*koiné*), dialectul parizian la baza limbii franceze, dialectul Florenței — centrul provinciei Toscana — la baza limbii italiene etc.

Care dialect anume va fi luat ca bază a limbii literare, aceasta depinde de împrejurări cu caracter social-politic, nu lingvistic, adică de faptul că reprezentanții unuia din dialecte joacă un rol principal în viața social-politică și culturală a țării în momentul formării limbii literare.

Limba literară se formează pe baza unui anumit dialect, dar nu coincide pe deplin cu niciunul din dialecte. Chiar în momentul stabilirii ei, limba literară trece într'o anumită măsură de granițele dialectului de bază, principala ei arteră vitală. În procesul dezvoltării ei ulterioare, ea folosește material și din celelalte dialecte. Aceasta se referă în special la lexic: numirile multor noțiuni concrete pot intra în mod liber dintr'un dialect sau altul în fondul limbii literare, dacă

¹ Cât de importantă este această caracteristică fonetică se poate aprecia prin aceea că tocmai ea a fost pusă la baza clasificării dialectelor limbii ruse.

² I. V. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R.. 1950, p. 46.

cuvântul corespunzător din dialectul de bază a fost deja folosit și e necesar un nou termen pentru desemnarea unei noțiuni noi (nu totdeauna se poate împrumuta dintr'o altă limbă și termenul împreună cu noțiunea).

Lexicul dialectal poate fi însușit de limba literară în mod nelimitat; completând lipsurile, el îmbogățește limba literară. Alta este situația în privința morfologiei, a foneticii și a sintaxei.

Aici fenomenele dialectale, care pătrund în limba literară, formează dublete care nu sunt necesare limbii literare, variante paralele care nu au o funcție precisă, care nu îmbogățesc limba literară, ci sdruncină unitatea sistemului ei fonetic, morfologic și sintactic. Formații paralele ca: слаже și слаще, кудáхтает și кудáхчет, мурлы́кает și мурлычет, ры́скает și ры́щет, хны́кает și хны́чет, нянчаю și нянчу, прибéгнул, прибегнувший și прибёт, прибэгший, низвергнул, și низверг, исчéзнул și исчéз, умóлкнул și умóлк, сло́й și слои, суде́й și судей, лóзу și лозу, ве́домостей și ведомостéй, но́востей și новостей, родился și родился, заслуженный și заслужённый¹, благодаря дождливой погоде și благодаря дождливой погоды etc., astfel de formații paralele nu conțin nicio nuanță de sens, nu îmbogățesc limba literară și nu pot avea o justificare în limba literară.

3. Limba literară, dezvoltarea ei, nu coincide cu dezvoltarea dialectelor, dar limba vorbită dialectală servește ca izvor ce alimentează limba literară. Dacă părăsește acest izvor de importanță vitală, limba literară încetează de a se dezvolta, devine o limbă moartă. Exemplul clasic al unei astfel de limbi scrise, moarte, este limba latină din Evul Mediu (în Evul Mediu, limba latină a servit ca limbă scrisă în toată Europa apuseană, dar ea nu a fost pentru nimeni o limbă maternă: nicio mamă nu a vorbit latinește cu copiii ei).

Din cele spuse, rezultă că interesele vitale ale limbii literare cer ca ea să nu se rupă de izvoarele nesecate ale limbii vorbite. Iată de ce calitatea de a fi limba întregului popor trebuie să fie principiul de bază al existenței și dezvoltării limbii literare, principiu care decurge din însăși esența ei, din caracterul reciproc al relațiilor ei cu vorbirea dialectală.

4. Cel de al doilea izvor de îmbogățire a limbii literare, secundar, dar nicidecum de mică importanță, trebuie considerată legătura limbii literare cu celelalte limbi literare.

Această legătură se manifestă în traduceri din literatura artistică, științifică, politică, în primul rând din acele limbi în care au fost create aceste opere. De pildă, traducerea clasicilor marxism-leninismului (K. Marx., F. Engels, V. I. Lenin, I. V. Stalin), a clasicilor literaturii mondiale (Lev Tolstoi, Shakespeare, Goethe, Dante, Rustaveli, Șevcenco, Mickiewicz etc.), traducerea operelor științifice (Pavlov, Secenov, Darwin și a.), traducerea operelor unor gânditori ca

¹ Exemplele sunt luate din Voprosnikh po normativnoi grammatike russkovo iazika, sub redacția lui G. P. Obnorskii și Acad. L. V. Scerba, ed. Acad. de Științe a U.R.S.S., 1940.

Aristotel, Platon, Hegel, Herțen, Cernîșevski etc. aduce, desigur, îmbogățirea acelor limbi literare în care se fac aceste traduceri.

Este în deobște cunoscut că literatura tradusă are o importanță excepțional de mare în primele etape de dezvoltare a scrierii oricărui popor. Istoria multor limbi literare atestă că și traducerea literaturii religioase — într'o anumită perioadă — este un stimulent pentru formarea și dezvoltarea limbilor scrise, uneori chiar prilejul pentru formarea limbilor scrise.

5. Limba literară este produsul culturii și, în același timp, un instrument de dezvoltare a culturii. Cu cât acest instrument e mai bogat în posibilități de exprimare, cu cât e mai desăvârșită structura lui, cu atât își poate îndeplini mai bine rolul. Aceasta înseamnă că limba literară, dezvoltarea ei, nu poate să nu fie controlată, nu poate să nu fie normată. Nu interesează pe cineva cum se vorbește în cutare sat sau cutare raion dintr'o regiune: pentru vorbirea dialectală nu sunt stabilite norme: dezvoltarea ei nu e normată de nicio instituție.

Limba literară, perfecționarea ei, observarea normelor ei, problemele dezvoltării ei normale trebuie să fie privite cu atenție și cu grijă. Școala e chemată să răspândească limba literară printre elevi. Literatura artistică, prin influența ei, întărește poziția limbii literare (într'un mod imperceptibil pentru cititor). În condițiile noastre sovietice, limba literară (a națiunii, a poporului) este obiectul grijii instituțiilor de stat. Cu cât e mai înalt nivelul general de dezvoltare a culturii, cu atât e mai puternică influența limbii literare (în special influența ei asupra limbii vorbite, asupra dialectelor).

Este ușor de înțeles de ce dialectele (în afara celui dialect care a stat la baza limbii literare și în afara celor foarte apropiate de el) merg treptat către dispariție, apropiindu-se de limba literară. Tocmai această împrejurare o subliniază I. V. Stalin când, analizând relațiile reciproce dintre limba națională și dialecte, scrie că — în afara dialectului de bază — celelalte dialecte își pierd specificul, « se varsă în aceste limbi (adică naționale, A. C.) și dispar în ele »¹.

Desigur că și după ce deosebirile dialectale încep să dispară, limba vorbită continuă să servească drept arteră nutritivă a limbii literare.

6. Limba literară, care apare pe baza unui dialect teritorial al limbii respective servește de regulă ca limbă comună și poporului și națiunii.

Se întâmplă însă ca și unele limbi străine să îndeplinească rol de limbă literară. Acestea sunt limbi comune artificiale, care nu au rădăcini în vorbirea populară vie.

Așa a fost, de pildă, limba latină pentru popoarele din apusul Europei în Evul Mediu, așa a fost limba arabă timp de veacuri pentru multe popoare din orientul apropiat. Lipsită de o bază naturală în limba maternă a populației, o asemenea limbă comună poate exista numai până la un timp. Limba comună, artificială, de origine străină, este înlocuită cu limba maternă.

¹ I. Stalin, *Marxismul și Problemele lingvisticii*, Ed. B.M.D. 1950, 46.

Pe de altă parte, limba comună poate fi limbă orală, neliterară. Un exemplu de astfel de limbă este «bol mațț» (limba armatei), care era (în secolul al XVIII—XIX-lea) folosită ca reprezentată a tuturor dialectelor din limba avară (în Daghestan). La baza limbii «bol mațț» a stat dialectul nordic-hunzah.

Unele opere ale literaturii orale, create într'un anumit dialect, pot, datorită forței lor artistice proprii, să se răspândească dincolo de granițele dialectului lor. În decursul vremii aceste limbi pot deveni un bun comun. Astfel, de exemplu, în limba svană sunt patru dialecte și nu există o limbă literară, iar cântecele se cântă într'o limbă în prezent străină tuturor dialectelor.

Limba vorbită comună poate fi prelucrată numai în anumite condiții. De obicei, limba vorbită există numai sub forma dialectelor teritoriale. În ele se află întruchipată limba întregului popor; ceea ce e general în lexic și în structura gramaticală unește dialectele vii și constituie baza limbii întregului popor.

